

Hegedüs K. Ferenc

**SZAJOL BIRTOK KIRÁLYI ADOMÁNYOZÁSÁNAK
350. ÉVFORDULÓJÁHOZ KÖZELEDVE**

I. Lipót 1669. április 1-jén adta ki oklevelét Trombitás Mátyás, Fejér Mihály, Török András és Hegedüs Demeter, valamint a falu meg nem nevezett összes lakója részére.

1.

Szajolban már az igen régi időktől fogva laktak nemesek, első okleveles említésük 1261-ből való, amikor IV. Béla király megerősíti az egri püspökséget Tiszapüspöki birtoklásában. A XVII. század közepén kb. 12–15 nemesi család lakott Szajolban, amelyeknek nemesi szabadságát gyakorta háborgatták más, befolyásos közép- vagy nagybirtokos nemesek. Előfordult abban az időben, hogy egyesek királyi vagy nádori adománylevelet kértek maguknak bizonyos birtokokra, a török hódoltság viszontagságos körülményeit kihasználva, pl. azok gazdátlanságára hivatkozva. 1665. augusztus 10-én Bory György, Dióssy András, Vukovich Miklós és Mednyánszky Pál nádori adománylevelet kaptak Szajol és Tiszapüspöki teljes falubirtokokra, valamint Istvánháza és Szentpéter pusztákra. Az ellentmondások dacára sor került a birtokba iktatásra, ezzel az említettek megszerezték Szajolt. A szajoli nemesek elkeseredésükben el akarták hagyni falujukat. Később mégis a maradás mellett döntöttek, és a szolnoki törököktől felvett kölcsön segítségével visszavásárolták a falut Bory Györgytől és társaitól. Mindezekről a szajoliaknak birtokostársuk, Kálmán Lukács elleni periratai szolgálnak információval. Kálmán ugyanis nem volt hajlandó a törököktől felvett kölcsön törlesztésekor a rá eső rész kifizetésére. A Garamszentbenedeki Konvent tanúságlevele szerint Fejér Mihály, Trombitás Mátyás, Török András és Hegedüs Demeter 1667. július 30-án bejegyeztették, hogy a megállapodás szerint Bory György átengedi nekik Szajolt, amennyiben az angyalok királynéja ünnepére (augusztus 2.) lefizetik a vételárat, amely a latin nyelvű szöveg szerint „sexcentos imperiales”, azaz hatszáz császári tallér; ez 17 kg ezüsből készült, és kb. 180 ökor árának felelt meg. A Bory Györggyel megkötött egyezség még nem jelentette a jogi ügylet lezárását. Ebben az időben a nemesi birtok megszerzésének forrása a királyi jog, ezért még hátravolt a legfontosabb dolog: királyi adománylevelet kellett szerezni, amelyet az ősi szokás szerinti birtokba iktatás követett. A birtokba iktatásról rendszerint jelentés készült, amely bekerült az illetékes hiteleshely levéltárába, így a későbbi időkben könnyebb volt nyomon követni egy nemesi birtok jogos tulajdonosait. A királyi adománylevélben szereplő személyek az adományozás által nemessé lettek, amennyiben azt megelőzően még nem voltak azok. Az adománylevél megszerzésében Bory György maga is szerepet vállalt, annak költségét is viselte. A szajoli nemesek egy idő után türelmetlenül sürgették őt az ügyben. Mindezekről Bory György válaszleveléből kapunk információt, amely rendkívül nyájas hangvételű. Bory nyugtatólag kifejti, hogy a királynál nem olyan könnyű az ügyintézés, mint egy basa vagy bég előtt. Amint írja, a király már megparancsolta az adománylevél kiadását, amelyet rövid időn belül elhozhat. Amint a levélből is kitűnik, Trombitás Mátyás segédkezett a Bory Györggyel való szerződés megkötésében és az adománylevél megszerzésében. Ezért cserébe a szajoli nemesek egy házat adtak neki

Szajolban, amelyet halála után mind fiú, mind leány utódai szabadon örökölhettek. A birtokadomány-levélet I. Lipót király Bécsben, 1669. április 1-jei keltezéssel írta alá, de csupán a már említett négy nemes neve szerepelt benne: Fejér Mihály, Trombitás Mátyás, Török András és Hegedüs Demeter. A Trombitás-rész később a leányági örökös Lajkó családé lett. A királyi oklevél szokatlan érdekessége, hogy a birtok teljes lakosságára kiterjeszti az adományozást, azonban ez a gyakorlatban csak a néven nevezettek családjai esetében jutott érvényre. A birtokba iktatást a törökök fenyegetése miatt nem tudták a helyszínen végrehajtani, ezért arra a Nógrád vármegyében lévő, ideiglenes vármegyeszékhelyként működő Füleken került sor, ellentmondás nélkül. Erről a Garamszentbenedeki Konvent 1670. március 24-én kelt jelentőlevele tanúskodik, amelyről több hiteles másolat is fennmaradt, az eredeti adománylevél nem áll rendelkezésre.

2.

Szajol birtok királyi adományozását követően az ott lakó nemeseknek és a velük együtt élő szabad menetelű (tehát nem röghöz kötött) lakosságnak a várt megnyugvás helyett évszázadokon keresztül hányatott sors jutott, sok pereskedéssel és pénzbeli teherrel. Az 1690-es években a törökökkel szövetséges krími tatárok betörték az Alföldre és számos települést kifosztottak, felgyújtottak. Ekkor Szajol teljesen elpusztult, a lakosok Jászládányba költöztek, és csak kb. 10–15 év múlva tudták újjáépíteni a falut. Ezt követően újabb megpróbáltatás következett. III. Károly királyunk törvényt alkotott, amelynek értelmében az egykoron török hódoltság alatt volt országrész összes földesurának utólag ki kellett fizetni a birtokaik felszabadításának költségeit. Ez ügyben 1727-ben, Pesten, a Királyi Tábla bíróságán a Királyi Kamara (vagyis a kincstár) hívta perbe a szajoli nemeseket. A birtokosok egymás között is viszálykodtak, pereskedtek. Ellentét alakult ki a fő birtokos Hegedüsök és a Trombitás család örökébe lépett Lajkó család között, de a Hegedüs családnak problémái merültek fel a Fejér család helyébe lépett – azok birtokát megvásároló – feltehetően rokonságot nem, csak névazonosságot mutató másik Fejér családdal is. A XVIII. század közepén – a sok pereskedés után – a nemes családok újra felosztották maguk között a falut. A Garamszentbenedeki Konvent jelentése az 1669-es birtokba iktatásról nem tartalmazta, hogy a nemesek között milyen arányban kell felosztani a birtokot. Hiába állt rendelkezésre támpontként a szajoli nemesek szerződése, amely bizonyította, hogy Trombitás Mátyás csupán egy házat kapott szolgálataiért cserébe, az adománylevél erősebb volt. Az osztozkodáskor tehát a kiindulási helyzet az volt, hogy mind a négy név szerint említett nemes örökösének negyed rész jár, de az időközben lezajlott egyezkedések, adásvételek megváltoztatták ezeket a birtokarányokat, azonban oly módon, hogy az adománylevélben nem szereplő Hegedüs János (az adományos Demeter testvére) utódai is földesurak maradtak. A birtokos családok 1747 szeptemberében egy osztálylevél formájában rögzítették a szajoli birtokviszonyokat, amely szerint a Hegedüs családé lett Szajol fele. A Lajkóknak a Trombitás család után jutott negyedrészt, továbbá a Török családtól megvett tizenhatod rész. A Fejér család megkapta a falu nyolcadrészét, a Törököknek tizenhatod rész jutott. 1700-tól kezdődően a szajoli földek mintegy négyötöd részét apránként elfoglalta a nagy befolyással bíró, később grófi rangig emelkedő Almásy család, a szomszédos Törökszentmiklós birtokosai. A Hegedüs család az 1900-as évek elejéig pereskedett, küzdött a földek visszaszerzéséért – sikertelenül. Ennek a különösen szomorú, tragikus történetnek a negatív csúcspontja

1904-ben jött el, amikor a több évszázadot felölelő pereskedésbe belerokkant, tönkrement leszármazottak, miután minden jogi fórumon nyilvánvaló igazuk ellenére elévülés okán vesztesek lettek, megpróbálták a jogos jussuknak gondolt birtokot visszafoglalni. Ebben mintegy 400 ember vett részt (azért ilyen sokan, mert az egykori királyi adománylevel a leányági öröklést is megengedte); a földfoglalás kb. 5000 holdra terjedt volna ki. A korabeli országos újságokban részletes beszámolók voltak a „szajoli zendülésről” – ahogyan akkoriban fogalmaztak – és annak előzményeiről is. A békésen várakozó férfiakat, nőket, gyermekeket a csendőrség és egy századnyi katona lovasrohammal szétverte, majd pedig büntetőper következett. Az újságok által írt előzményekről érdemes megemlíteni, hogy a szajoli nemesek birtokát erőszakos foglalással vették el, a régebbi pereskedések idején, még 1829-ben ügyvédjüket megölték, az iratokat tőle elvették. 1875-ben is előfordult, hogy a szajoli nemesek megbíztak egy ügyvédet, aki végül a másik fél pártjára állt, a neki átadott bizonyító erejű iratokat pedig sohasem adta vissza. Az elkeseredett leszármazottak levelet írtak ügyükben a kormánynak, az újságírók országos egyesületének, de még magának a királynak is, segítséget remélve. Végül a teljes családi levéltárat el akarták égetni, hogy az eljövendő nemzedékek ne tudjanak a pereskedés csapdájába esni. Külön érdekesség, hogy a perakták eltűntek a vármegye levéltárából is, talán nem véletlenül.